

ครูของแผ่นดิน องค์ภูมิรินทร์ของการศึกษาไทย

อาจารย์สุวิชัย โกศลยะวัฒน์ *

ค.ม. (พื้นฐานการศึกษา)

ตลอดรัชสมัยอันยาวนานแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นับเนื่องแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้นเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 จวบจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาว่า 53 ปี ประเทศไทยได้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์และทุกข์เข็ญนานาประการ พร้อมทั้งได้พัฒนาบ้านเมือง ระเบียบแบบแผนและชีวิตความเป็นอยู่ของปวงชนชาวไทยให้ก้าวไกลมาโดยลำดับก็ด้วยเพราะพระบารมีพระราชดำริ พระวิริยอุตสาหะ และพระบรมราโชบายของพระองค์ ที่ได้ประพาสสุพสกนิกรได้รับพระบรมโพรหมสารมาอย่างต่อเนื่อง

โดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาชาติ พระองค์ได้พระราชทานแนวพระราชดำริ รวมทั้งทรงมีพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการศึกษาและการพัฒนาครูประธานแก่ครู นักการศึกษา นักวิชาการ นักเรียน นิสิตนักศึกษา สถาบันการศึกษาทั้งส่วนราชการ เอกชน ตลอดจนบุคคลกลุ่มการงานสายอาชีพต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและตลอดมาสาระสำคัญอันเป็นแก่นแท้ของการศึกษาที่มีอยู่

ในกระแสพระราชดำรัส พระราชดำริ และพระบรมราโชบายต่าง ๆ นั้นได้น้อมนำมาเกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่วงการการศึกษาและการพัฒนาวิชาชีพครูหลายประการ สมดังพระราชปณิธานแห่งพระองค์ที่ได้พระราชทานมาและได้นำไปพัฒนาประเทศชาติยังประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์ ให้ร่มเย็นสืบมา

จากสภาพพื้นฐานทุกด้านของประเทศไทยในช่วงก่อนการเสวยสิริราชสมบัติของพระองค์นั้น เป็นเวลาที่ประเทศชาติตกอยู่ในห้วงแห่งวิกฤตการณ์อย่างมาก การเข้าร่วมในสงครามมหาเอเชียบูรพา กับฝ่ายอักษะในสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ไทยต้องตกอยู่ในสภาวะยับเยินจากการถูกโจมตีทางอากาศบ้านเมืองเสียหายถูกทำลาย สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ประสบปัญหาเงินเฟ้อ ขาดแคลนเครื่องอุปโภค บริโภค สภาพสังคมเกิดปัญหาด้านศีลธรรม จริยธรรมและปัญหาสังคมต่าง ๆ มากมาย รวมไปถึงด้านการศึกษาและวิชาชีพครูซึ่งยังไม่ได้พัฒนาให้ก้าวหน้าทันสมัยเท่าที่ควร สภาพโรงเรียน อุปกรณ์การเรียนถูกทำลายเสียหายไปกับสงคราม โรงเรียนหลายแห่งปิดกิจการไป นักเรียนจำนวนมากไม่มี

ที่เรียนและไม่มีโอกาสเรียน การขยายโอกาสทางการศึกษายังไม่แพร่หลาย อาชีพครูแม้จะเป็นอาชีพที่มีเกียรติ เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่สถานภาพตามกฎหมายก็มิได้สูงส่งเลิศเลอเท่าที่ควร ดังเช่นครูประจำบาลก็มีสถานะเป็นเพียงลูกจ้างประจำเท่านั้น คุณวุฒียังไม่สูงนัก และไม่มีการศึกษาถึงระดับปริญญา โรงเรียนระดับประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาภาคบังคับของคนในชาติก็ยังไม่มีความไม่เหมาะสมตามหลักการเรียนการสอนอยู่อีกมากมายหลายแห่ง บ้างใช้ตารางวัดเป็นที่เรียน บ้างใช้กระท่อมเพิงไม้ บ้างหลังคาจากไม้ต่างไปจากคอกสัตว์ บ้างแห่งมีครูเพียงคนเดียวสอนเด็กหลายระดับชั้น หลายห้อง แต่ละห้องบางแห่งมีจำนวนนักเรียนเกินกว่าที่ครูคนเดียวจะรับผิดชอบได้ การเรียนการสอนเป็นไปตามเกณฑ์ขั้นต่ำซึ่งหลายแห่งยังไม่ได้มาตรฐานทางวิชาการอย่างแท้จริง เกิดความเหลื่อมล้ำที่แตกต่างกันมากกระหว่างโรงเรียนในเมืองกับในชนบท อันส่งผลต่อคุณภาพของประชากรในประเทศไปด้วยโดยตรง

ครั้นภายหลังการครองราชย์ของพระองค์ท่านภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงเป็นต้นมา การศึกษาและวิชาชีพครูของไทยได้พัฒนาขึ้นมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการยกฐานะครูประจำบาลขึ้นเป็นข้าราชการพลเรือนในปี พ.ศ. 2491 การเข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติลำดับที่ 55 ของไทย อันนำมาซึ่งการพัฒนาด้านการศึกษาทุกระดับ และทุกประเภทให้เจริญก้าวหน้าขึ้น นับตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ได้มีการปรับปรุง ทดลองและนำวิชาการจากต่างประเทศมาพัฒนาการศึกษาของไทยไม่ว่าจะเป็นการศึกษา

ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา ครูศึกษา และอุดมศึกษา ล้วนแล้วแต่ ได้รับวิทยาการแบบใหม่มาสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่การศึกษาของไทยในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการได้รับทุนจากต่างประเทศ พัฒนาครูให้ได้ศึกษาต่อระดับสูงขึ้น ได้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ได้ศึกษาดูงานและค้นคว้าวิจัยนำความรู้จากการค้นพบมาพัฒนาการศึกษา และพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง มรรคผลดังกล่าวได้สืบสานเชื่อมโยงกันมามีได้ขาดหายในรัชสมัยของพระองค์ตลอดเวลากว่า 50 ปีมา ทำให้การศึกษาและวิชาชีพครูของไทยได้พัฒนาไปอย่างมิได้หยุดยั้ง สำหรับบทความนี้ผู้เขียนใคร่ขออัญเชิญบทพระราชดำรัส แนวพระราชดำริและพระบรมราโชวาทที่เกี่ยวกับครูและการศึกษารวมทั้งพระราชกรณียกิจด้านการศึกษาของพระองค์ท่านเพียงบางประการมานำเสนออธิบายเพื่อทูลเกล้าถวายเป็นพระราชสักการะในโอกาสมหามงคลสมัยครบ 72 พรรษาในปีนี้ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อวิชาชีพครูและวงการการศึกษาของชาติอย่างหาที่สุดมิได้ โดยแยกนำเสนอในเรื่องของครู และเรื่องของการศึกษาเป็นลำดับ

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับครู

ครูเป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสติปัญญาของเยาวชนในชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ประทานพระบรมราโชวาทที่แสดงถึงคุณสมบัติของผู้เป็นครูว่าจำเป็นต้องมีคุณสมบัติเฉพาะตัวเพื่อช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์โดยสมบูรณ์ ดังพระราชดำรัส

ที่พระราชทานแก่ครูอาวุโส ประจำปี 2522 ความว่า

“...ครูที่แท้นั้นเป็นผู้ทำแต่ความดี คือ ต้องหมั่นขยันและอดสาหะพากเพียร ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละต้องหนักแน่น อดกลั้นและอดทน ต้องรักษาวินัย สำรวม ระวังความประพฤติปฏิบัติของตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม ต้องปลื้มใจจากความสะอาดสบาย และความสนุกรื่นเริงที่ไม่สมควรแก่เกียรติภูมิของตน ต้องตั้งใจให้มั่นคงแน่วแน่ต้องซื่อสัตย์ รักษาความจริงใจ ต้องเมตตาหวังดี ต้องวางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจอคติ ต้องอบรมปัญญา ให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้น ทั้งด้านวิทยาการและความฉลาดรอบรู้ในเหตุผล...”

ดังนั้น คนเป็นครูต้องเป็นคนดี กระทำแต่สิ่งที่ดีมีคุณสมบัติอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และโน้มนำให้ประพฤติปฏิบัติตัวแต่ในทางที่ดี คุณสมบัติของความเป็นครูดีประพฤติปฏิบัติตัวแต่ในทางที่ดี จากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวสรุปได้ 9 ข้อ คือ

1. ครูต้องมีความอดสาหะ ขยันหมั่นเพียร
2. ครูต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
3. ครูต้องมีความหนักแน่น อดทน อดกลั้น
4. ครูต้องมีความประพฤติ ปฏิบัติตนในระเบียบแบบแผนและวินัย
5. ครูต้องมีความตั้งใจ มั่นคง แน่วแน่
6. ครูต้องมีความซื่อสัตย์ จริงใจ
7. ครูต้องมีเมตตา ห่วงดี
8. ครูต้องมีความเป็นกลาง

9. ครูต้องมีการอบรมเพิ่มพูนปัญญา วิชา ความรู้มีเหตุผล

จากคุณสมบัติของผู้เป็นครู 9 ข้อดังกล่าวได้รับการนำไปพัฒนาเป็นจรรยาบรรณวิชาชีพครู อันเป็นหลักและแนวปฏิบัติสำหรับคนเป็นครูให้ยึดถือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาวิชาชีพครูให้ได้รับการยกระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้เกิดความศรัทธาและความเชื่อมั่นในวิชาชีพ รวมทั้งความนับถือ ยกย่องเชิดชูจากคนในอาชีพอื่นและสาขานานาคนตลอดไป คนเป็นครุนั้น มีหน้าที่สำคัญคือ จิตสำนึก ให้การถ่ายทอดวิชาความรู้ให้สรรพวิชนได้รับการสืบช่วงสานต่อไป ถ้าการถ่ายทอดวิชาความรู้บางเรื่องอาจสูญหายไป ความรู้บางอย่างนั้น เกิดจากการสะสมมั่วเพาะและฝึกปรือมาจากประสบการณ์ที่ต้องใช้เวลา และทรัพยากรที่ยาวนานและมากมายและมีใช้ได้มาโดยง่ายหรือสะดวกนัก ดังนั้นวิชาความรู้จึงเป็นสิ่งมีคุณค่าที่สมควรถ่ายทอดให้ศิษย์ได้รับรู้ เพื่อเป็นแนวทางและเป็นพื้นฐานในการพัฒนา ค้นคว้า สานสืบหมุนเนื่องต่อไป ก่อเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่แตกขยายกระจายผลแห่งความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ได้โดยตรงต่อดัวยบุคคลและประเทศชาติสืบไป ซึ่งครูต้องมีจิตสำนึกในเรื่องนี้เพื่อมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการถ่ายทอดวิชาความรู้ คือการสั่งสอนอบรมศิษย์ให้ได้รับความรู้อย่างเต็มที่นั่นเอง ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การที่ได้ตั้งใจที่จะได้ทำดำเนินชีวิตในด้านการศึกษแต่ละคนย่อมตระหนักว่าการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างไรสำหรับประเทศชาติ เพราะว่าหนุ่มมนุษย์ที่มีชีวิตมาจนตราบทุกวันนี้ได้ก็ต้องอาศัยประสบการณ์

ของผู้ที่ได้ค้นคว้าและที่ได้ผ่านชีวิตมาก่อน สอนผู้ที่ยังเยาว์กว่าในความรู้ การศึกษาจึงเป็นกลไกที่จะต้องมีส่วนรวม โดยเฉพาะสมัยนี้ ชีวิตของคนเรามีความยุ่งยากมากขึ้นทุกที เพราะความรู้ก้าวหน้าในทางเทคนิคมีมาก จึงต้องถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง อีกทางหนึ่งก็มีความรู้ในทางจิตใจ หมายถึงความรู้ในความประพฤติหรือในทาง การดำรงชีวิตเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และไม่เป็นอันตรายต่อตัวบุคคลเอง ซึ่งก็ต้องสอนเหมือนกัน ฉะนั้น ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องในด้านการศึกษา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งขึ้นเป็นลำดับสำหรับประเทศชาติ ขอให้ทุกคนที่ปฏิบัติงานในด้านนี้ให้ขะมักเขม้น และไม่ยอมให้มีการย่อท้อเข้ามาในใจ..."

"ครู" จึงเป็นบุคคลที่สำคัญและมีความหมายอย่างมากต่อกระบวนการให้การศึกษา เพราะถ้าปราศจากครูซึ่งเป็นผู้สอน การศึกษาหาความรู้ของเยาวชนจะมีความยากลำบากขึ้น ต้องใช้เวลานานมากในการเรียนรู้ แต่ถ้าได้ครูผู้สอนดี มีความตั้งใจสอนและมีความรู้ดี มีวิธีถ่ายทอดที่เหมาะสม ย่อมจะช่วยให้การศึกษาบรรลุเป้าหมายได้สะดวก รวดเร็วและง่ายขึ้น ฉะนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติในด้านการสอน รู้วิธีสอน ดังพระราชดำรัส ความว่า

"...สำหรับครูนั้น ก็จะต้องฝึกฝนตนเอง ให้แตกฉานและแม่นยำชำนาญ ทั้งในวิชาความรู้และวิธีสอน เพื่อสามารถสอนวิชาทั้งปวงได้โดยถูกต้อง กระฉับกระเฉงและบริบูรณ์ ครบถ้วน อีกข้อหนึ่ง จะต้องมีเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความสุภาพ ความเข้มแข็ง

อดทน ซึ่งจะต้องแสดงแก่ศิษย์ให้ประจักษ์ชัด ด้วยเสมอเป็นนิสัย ศิษย์จักได้เห็น ได้เข้าใจ ในคุณค่าของความรู้ ในความดี และในตัวครูเองอย่างลึกซึ้งแล้วพากันยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง..."

กระแสพระราชดำรัสนี้ให้ภาพลักษณ์เกี่ยวกับครูอย่างชัดเจนว่าครูที่ดีนั้นจะต้องมีความรู้ดี สอนดี มีวิธีการสอนให้ศิษย์เข้าใจครูต้องรู้ทั้งวิชาการและวิธีการเนื้อหาวิชาต้องแม่นยำแตกฉานวิธีการสอนต้องถูกต้อง ชัดเจนและครบถ้วน การมีความรู้ทางวิชาการเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สามารถเป็นครูที่ดีได้ นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ด้วย

กล่าวได้ว่าคนเป็นครูต้องมีคุณสมบัติให้ครบถ้วนทั้งวิชา วิธีและวินัยซึ่งเรียกว่ามี 3 ว. หรือมีศาสตร์ ศิลป์และศีล ซึ่งเรียกว่ามี 3 ศ. ตามคุณลักษณะของครูที่ดี

จากพระราชดำรัส ที่อัญเชิญมาเอ่ยอ้างข้างต้นทั้งหมดนี้ สะท้อนให้เห็นถึงพระราชดำริเกี่ยวกับตัวครู คุณลักษณะของครู คุณสมบัติของความเป็นครู ตลอดจนความมีจิตสำนึกในหน้าที่ของความเป็นครูทั้งในด้านการเป็นผู้สอน ผู้ถ่ายทอด ผู้เป็นแบบอย่าง ผู้ที่คนอื่นทั่วไปยกย่องนับถือ เคารพบูชา ให้ความศรัทธาเลื่อมใส อันควรค่าแก่คนในวิชาชีพครูพึงได้ระลึก สำนึกและตรึกตรองอย่างตระหนักยิ่งถึงคุณค่าและความสำคัญแห่งอาชีพของตนพร้อมทั้งน้อมนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติพันธกิจในหน้าที่ให้บรรลุตามพระราชปณิธาน เพื่อพัฒนาวิชาชีพครูให้พัฒนาสภาวะสืบไป

แนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การศึกษานั้นเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์ทั้งชีวิต เป็นการสร้างเสริมความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ พระองค์ทรงชี้แนะหลักการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง วิธีการสอนต้องทำให้ผู้เรียนสามารถนำวิชาความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิต มีความเฉลียวฉลาดที่จะฟันฝ่าพิเคราะห์ทางเจริญและทางเสื่อมของชีวิต นอกจากนี้พระองค์ทรงเชื่อมโยงหลักการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักของศาสนาอย่างกลมกลืนให้ความสำคัญทั้งวิชาสามัญ วิชาชีพและศีลธรรมจรรยา อันเป็นคุณสมบัติอย่างแท้จริงของผู้มีการศึกษา ดังกระแสพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนผู้ได้รับพระราชทานรางวัล เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2522 ความว่า

“...การศึกษาที่ดีด้านวิชาการเป็นทั้งรากฐานและปัจจัยสำหรับการสร้างสรรค์ แต่การที่จะนำเอาวิชาการสร้างสรรค์ให้สำเร็จได้นั้น จำเป็นที่สุดที่จะต้องอาศัยการศึกษาที่ดีด้านอื่น ๆ เข้าประกอบอุดหนุนด้วย การศึกษาด้านอื่น ๆ หมายถึง การศึกษาอบรมทุก ๆ อย่าง ทั้งทางความคิดจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ อันเป็นตัวสำคัญในการฝึกฝนขัดเกลาให้บุคคลมีความคิดความฉลาด หนักแน่นในเหตุผลและความสุจริต ละเอียดรอบคอบ รู้จักรับผิดชอบ รู้จักตัดสินใจตามทางที่ถูกต้องเป็นธรรม...”

นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชปณิธานว่า การศึกษานั้นเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้

สมบูรณ์แบบ พัฒนาให้ครบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม อันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษา ดังความตอนหนึ่งแห่งพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิต ณ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2515 ความว่า

...“การให้การศึกษาหนึ่ง กล่าวโดยวัตถุประสงค์ที่แท้จริง คือการสร้างสรรค์ความรู้ ความคิดพร้อมทั้งคุณสมบัติและจิตใจที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลเพื่อช่วยให้เขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและราบรื่น ทั้งสามารถบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อตน เพื่อส่วนรวมได้ตามควรแก่โอกาส ผู้ทำหน้าที่ด้านการศึกษาทุกฝ่ายทุกระดับ ควรจะได้มุ่งทำงานเพื่อวัตถุประสงค์นี้ยิ่งกว่าสิ่งอื่น...”

ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น การศึกษาในแนวพระราชดำริของได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทยังมีความหมายที่กว้างไกลและครอบคลุมตลอดวัยตลอดอายุขัยของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตายอย่างไม่มีวันจบสิ้น สอดคล้องกับปรัชญาของการศึกษาที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา (Education is life and life is education) ซึ่งเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education) ของมนุษยชาติ ดังกระแสพระราชดำรัสว่า

“...การศึกษานั้นเป็นเรื่องของทุกคน และไม่ใช่เฉพาะในระยะหนึ่ง เป็นหน้าที่โดยตรงในระยะเดียวไม่ใช่อย่างนั้น ตั้งแต่เกิดมาก็ต้องศึกษา เติบโตขึ้นมาก็ต้องศึกษา จนกระทั่งถึงขั้นที่เรียกว่าอุดมศึกษาอย่างที่ทำนทั้งหลายนกำลังศึกษาอยู่ หมายความว่า การศึกษาที่ครบถ้วน ที่อุดม ที่บริบูรณ์ แต่ต่อไปเมื่อออกไปทำหน้าที่การงานก็ต้องศึกษาต่อไปเหมือนกัน มิฉะนั้นคนเราก็อยู่ไม่ได้

**แม้จบปริญญาเอกแล้วก็ต้องศึกษาต่อไปตลอด
หมายความว่าการศึกษาไม่มีสิ้นสุด..."**

พระราชดำริบทนี้แสดงถึงว่าขอบเขตของการศึกษานั้นครอบคลุมตลอดชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดต่อเนื่องกันไปจนถึงวาระสุดท้าย เสมือนเป็นเงาคู่กับชีวิตที่ติดตัวไปเสมอมิได้มีอยู่เพียงชั่วระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง การศึกษาจึงเป็นดังหัวใจของชีวิต เป็นเข็มทิศนำพาชีวิตให้ดำเนินไปอย่างมีทิศทางและถูกทาง

ในด้านพระราชกรณียกิจทางการศึกษาของชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำนุบำรุง อุปถัมภ์ด้วยทรงสนพระทัยในอันที่จะพัฒนาระดับการศึกษาของไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างเหน็ดเหนื่อยมาตลอดระยะเวลากว่า 50 ปี เพื่ออบรม ชี้นำให้แนวทางและให้ความรู้แก่พลนิกรทั่วทุกตารางแผ่นดินไทย พระราชจริยาวัตรดังกล่าวปรากฏชัดว่าพระองค์ทรงเป็นครูของแผ่นดิน เป็นองค์กมุขมิ่งของการศึกษาไทยอย่างแท้จริงทรงครอบงำอยู่ การกิจด้านการศึกษาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาในระบบโรงเรียน พระองค์ทรงส่งเสริมการศึกษาด้วยการพระราชทานทุนการศึกษา อุปถัมภ์ให้กำลังใจแก่ครูอาวุโส พระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องแปลและสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน อันทรงคุณค่าทางภูมิปัญญาอย่างยิ่ง ตลอดจนการเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานปริญญาบัตร และพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตใหม่ ประจำปีของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมาตลอดกว่าครึ่งศตวรรษ อันเป็นภารกิจที่แสนหนักหน่วงซึ่งไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในโลกได้ทรงกระทำ วันสำเร็จ

การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยจึงเป็นวันแห่งความหมายที่เปี่ยมล้นด้วยคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของการในหัวใจของบัณฑิตไทยทุกคน กล่าวได้ว่าเป็นพระราชพิธีที่ดั่งงาม เป็นแบบแผนที่ยิ่งเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสิริมงคลแก่ผู้สำเร็จการศึกษาที่ประทับไว้ในความทรงจำตลอดชีวิต

นอกจากนี้โครงการต่าง ๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลายร้อยโครงการที่ครอบคลุมอยู่ทั่วประเทศ ล้วนมีคุณค่าในด้านการศึกษานอกระบบเรียนอย่างสมบูรณ์แบบ ครอบคลุมเนื้อหาในศาสตร์หลายสาขา นำมาหล่อหลอมเข้ากับกิจกรรมและการดำรงชีวิตของคนในชุมชน พระองค์ได้ทรงสราญตรัสปฏิบัติด้วยพระองค์เอง เพื่อให้พลนิกรได้ดำเนินแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างพอเพียงแก่การดำรงชีพอย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพืช สัตว์ น้ำ ป่าไม้ ความเป็นอยู่ ทรัพยากรธรรมชาติ ยา สมุนไพรและการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติเพื่อความสมดุล การพัฒนาท้องถิ่น พัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาของราษฎร เพื่อส่งเสริมให้เกิดการกินดีอยู่ดีของทวยราษฎร์ ล้วนเป็นพระมหากรุณาธิคุณนานัปการ ไม่ว่าจะเป็นโครงการศาลารวมใจ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน โครงการโรงเรียนพระดาบสในพระบรมมหาราชวังเพื่อให้ผู้เรียนที่พลาดโอกาสจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้นำไปประกอบอาชีพได้ด้วยตนเอง ส่วนในอาณานิคมที่นอกเหนือจากกรุงเทพมหานครก็ยังมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค เพื่อศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ พัฒนาทรัพยากรของท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านการเกษตร การประมง การอุตสาหกรรม และศิลปหัตถกรรมของพื้นบ้าน อันได้แก่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนา-

พิบูลทอง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งทั้ง 6 ศูนย์เป็น “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” เป็นศูนย์ทรัพยากรทางการทดลอง ทดสอบ วิจัยและพัฒนาการเกษตรกรรมและภูมิปัญญาไทยที่นำผลมาใช้ในการพัฒนาประเทศอย่างสมบูรณ์

สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณทำนุบำรุงและจัดตั้ง รวมทั้งรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหลายโรงเรียน ทรงสนพระทัยติดตามการบริหารและผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีโรงเรียนตัวอย่างทั้งในด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาเยาวชน การอบรมสั่งสอนในลักษณะที่เสริมสร้างความรู้ คุณธรรม และจรรยาบรรณทศพิธราชธรรมไปอาทิ โรงเรียนจิตรลดา โรงเรียนราชวินิต โรงเรียนวังไกลกังวล ซึ่งพระราชทานที่ดินและทรัพย์สินส่วนพระองค์จัดตั้งขึ้นเป็นแบบอย่างการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของลูกหลานข้าราชการในพระองค์และราษฎรทั่วไป

นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนราชประชาสถาเป็นโรงเรียนกึ่งนอนสำหรับผู้ป่วยเป็นโรคเรื้อนอยู่ที่ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีสภาพร่างกายไม่เหมาะสมไม่สามารถเรียนร่วมกับคนปกติได้มีที่เรียนโดยตรง

โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นโรงเรียนประจำเพื่ออบรมฝึกฝนให้นักเรียนมีวินัย มีสุขภาพพลานามัยที่ดี รู้จักใช้ชีวิตร่วมกัน มีวิธปกครองตนเองและเคารพกฎระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน ส่วนโรงเรียนร่มเกล้า เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชนบทห่างไกลในพื้นที่ทุรกันดารและชายแดน ทำให้เด็กได้มีโอกาสเล่าเรียนในท้องถิ่นของตน เป็นการขยายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาของเยาวชนให้กว้างขวางทั่วถึงยิ่งขึ้น พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในหลายพื้นที่อาทิ โรงเรียนร่มเกล้าหนองแคน อำเภอหนองบัว จังหวัดนครพนม โรงเรียนร่มเกล้าบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โรงเรียนร่มเกล้าบ้านลั่นถิ่น อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โรงเรียนร่มเกล้าบ้านชมเจริญ อำเภอปากชม จังหวัดเลย โรงเรียนร่มเกล้า อำเภอเยื้อง จังหวัดนราธิวาส โรงเรียนร่มเกล้า อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี โรงเรียนร่มเกล้า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โรงเรียนร่มเกล้า อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

นำพระทัยอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระองค์ท่านยังได้ประทานไปสู่ชาวไทยต่างวัฒนธรรมที่อยู่บนผืนแผ่นดินไทยให้ได้รับการศึกษาในฐานะเป็นพลเมืองไทยด้วย พระองค์ได้ทรงพระราชทานทุนทรัพย์เพื่อก่อสร้างอาคารเรียนถาวรสำหรับชาวเขารวม 9 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอนและน่าน เพื่อให้ราษฎรชาวไทยภูเขาได้มีโอกาสเรียนหนังสือและเรียนภาษาไทย มีความสำนึกในความเป็นคนไทย รักชาติ รักแผ่นดิน ส่งผลต่อความมั่นคงและความปลอดภัยของชาติไทยสืบมา ในนามว่า “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์”

ด้านการศึกษาสงเคราะห์เพื่อให้เด็กยากจนยากจนและอยู่ห่างไกลได้มีโอกาสเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาภายหลังจากจบชั้นประถมศึกษาแล้ว ได้พัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาโครงการห้วยองคต ตั้งโรงเรียนประชามงคลขึ้นที่ อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี มีทั้งนักเรียนประจำและไปกลับให้เด็กในจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียงได้มีโอกาสเข้าเรียนต่อ อีกทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ก่อตั้งมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ด้วยการสร้างโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ขึ้น 18 แห่งทั่วประเทศเมื่อคราวเกิดวอดภัยขึ้นในจังหวัดภาคใต้ 13 แห่ง อยู่ที่ จังหวัดนครศรีธรรมราช 6 แห่ง จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดกระบี่ จังหวัดละ 2 แห่ง จังหวัดชุมพร จังหวัดสงขลา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดละ 1 แห่งและโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ อีก 5 แห่ง ที่มูลนิธิร่วมกับจังหวัดที่ประสบภัยได้สร้างขึ้นทดแทนโรงเรียนเดิมที่ถูกพายุพัดพังและถูกไฟไหม้ในอีก 3 จังหวัด คือ ที่ จังหวัดหนองคาย 1 แห่ง จังหวัดมหาสารคาม 3 แห่งและจังหวัดเชียงราย 1 แห่ง เป็นต้นน้ำพระทัยในส่วนนี้แสดงถึงความเอื้ออาทรที่ทรงห่วงใยในการศึกษาของผู้ประสบภัยธรรมชาติ ซึ่งได้รับผลกระทบด้านการศึกษาไปด้วย

นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนที่นอกจากจะรับเด็กยากจนและขัดสนเข้าเรียนแล้ว ยังรับเด็กที่เรียนอ่อนไม่สามารถเข้าเรียนต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อื่นได้ เป็นการช่วยเหลือเด็กให้มีโอกาสเรียนต่อ มีอยู่ 5 แห่งทั่วประเทศ คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ประดิษฐ์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดสันติการาม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โรงเรียนวัดป่าไก่อ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

โรงเรียนนันทบุรีวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และโรงเรียนวัดบ้านบึงเหล็ก อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้จัดตั้งโรงเรียนเหล่านี้ขึ้นในวัด เพื่อให้วัดและพระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยเหลืออบรมสั่งสอนและอุปถัมภ์การศึกษาของชาติเหมือนในสมัยโบราณ สืบสานนครหลวงไทยให้เด็กได้รับการอบรมศีลธรรมจรรยา โดยเอาวิชาพระสงฆ์มาเทศนาสั่งสอนวิชาทางศาสนา จริยธรรม และวิชาสามัญ บางวิชาที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

ในด้านการสนับสนุน ส่งเสริมและสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้เรียนดีประพฤติดี และขาดแคลนทุนทรัพย์ พระองค์ท่านได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกองทุนการศึกษาขึ้นหลายทุน เพื่อให้ผู้ที่มีเรียนดีมีความสามารถได้ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำความรู้มาเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์และก่อให้เกิดการพัฒนาในสรรพวิทยาการต่าง ๆ อันส่งผลต่อการพัฒนาประเทศสืบมา อาทิ ทุนอานันทมหิดลตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2498 เพื่อสนับสนุนผู้เรียนดีไปศึกษาต่อด้านวิทยาศาสตร์ในสหรัฐอเมริกา ทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อพระราชทานแก่นักเรียนที่เรียนดีในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายแต่ละแผนกให้ศึกษาต่อระดับปริญญาตรีและระดับสูงขึ้น ทุนภูมิพล เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่นิสิตนักศึกษาที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นรางวัลเรียนดีเยี่ยมและรางวัลการประกวดแต่งหนังสือภาษาไทยสำหรับการศึกษาในมหาวิทยาลัยหลายแห่ง นอกจากนี้ยังมีรางวัลพระราชทานแก่นักเรียนและโรงเรียนดีเด่นจากทุกเขตการศึกษาทั่วประเทศ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณด้านกำลังใจแก่นักเรียน และสถานศึกษาหาที่สุดมิได้แก่การศึกษาของชาติไทยตลอดมา

ในด้านการส่งเสริมตำรา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 เพื่อให้มีสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนใช้เป็นตำราประกอบการเรียนด้วยตนเอง ส่งเสริมการอ่าน การค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ พระราชานิพนธ์แปลและพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ในพระองค์ล้วนทรงคุณค่า เป็นทรัพย์สินทางปัญญาของชาติ และทรงประดิษฐ์อักษรเทวนาครีด้วยคอมพิวเตอร์ ปรากฏชัดเจนถึงพระอัจฉริยภาพด้านภาษาไทย ผสมผสานเข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ ซึ่งพระองค์ทรงศึกษาไว้ใช้ด้วยพระองค์เอง อักษรเทวนาครีนี้ใช้สำหรับบันทึกพระโอษฐ์ปฏิภาณ นับเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติเป็นอย่างยิ่ง หาผู้ใดเสมอได้เพราะภาษาเทวนาครีเป็นภาษาอินเดียโบราณที่ยากและหาผู้รู้จริงได้ไม่ง่ายเลยแม้ตัวเขียนในถัมภีร์หรือจารึกก็ยากที่จะศึกษาอยู่แล้ว เมื่อต้องนำเข้าไปรกรากคอมพิวเตอร์อันเป็นวิทยาการขั้นสูง นวัตกรรมดังกล่าวย่อมประจักษ์

แก่พสกนิกรทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศโดยทั่วหล้าแล้วว่า พระองค์ทรงเป็น “ครูของแผ่นดิน องค์กษัตริย์ของการศึกษาไทย” ที่ทรงพระปรีชาญาณยิ่ง

ด้วยคุณค่าอันอุดมไปด้วยถักนิตยสารเนื้อแท้แห่งแนวพระราชดำริ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท และพระราชกรณียกิจที่เป็นเพียงตัวอย่างบางประการได้เอ่ยนามมานี้ จึงเป็นสิ่งที่ปวงชนชาวไทยได้รับพระบารมีทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทุกสภาพร่างกาย และสภาพภูมิฐานะจะได้เดินตามพระราชปณิธานแห่งปรีชาญาณ การศึกษาและวิชาชีพครูของพระองค์ เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติ พัฒนาชาติ และพัฒนาวิชาชีพครูให้สภาวะสืบไปสมดังพระราชประสงค์ ซึ่งแสดงถึงความจงรักภักดีด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อวิชาชีพครูและวงการการศึกษาของชาติเป็นอเนกประการ ทูลน้อมถวาย เป็นราชสักการะในวโรกาสมหามงคลแห่งปีนี้ และตลอดไปชั่วกาลนาน

□□□

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.). ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพจำกัด , 2530
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชกับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามรัฐ. 2539.
- _____. ในหลวงกับการศึกษาไทย : ห้าทศวรรษสิริราชสมบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู. รายงานการศึกษาค้นคว้าเรื่องความเป็นครูสถิตในหทัยราช. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์ การพิมพ์, 2539.
- สำนักราชเลขาธิการ. ธรรมเนียมพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. 2489-2529. กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2533.

□□□